

Arvostelut

Karkkihyllyllinen esseitä

Marissa Mehr: Nainen, joka käveli veitseen Vastapaino 2024, 240 s.

Joidenkin ihmisten mielestä ooppera on käsitsemättömästä kiljumista. Toiset ihmettelevät, pysykö taidemuoto hengissä muuna kuin yläluokan tapana esittää kulturellia ja sivistynyttä. Kolmansia ei aihe ole koskaan kiinnostanut. Kaikille heistä heittäisin luettavaksi **Marissa Mehrin** teoksen.

Mehrin viime kesänä julkaistu esseekokoelma Nainen, joka käveli veitseen – kirjoituksia oopperasta ja vallasta on kiehtova tutkimusretki oopperan maailmaan. Alaotsikko tiivistää teoksen sisällön melko tyhjentyvästi: kyse on erilaisista valtarakenteista ja niiden ilmene- mismuodoista oopperainstituutiosta. Teos on jaettu neljään osaan, ja käsitelyssä ovat luokka, sukupuoli, rasismi ja nationalismi. Mehr luotaa osaavasti länsimaisen oopperaperinteen sudenkuoppia. Ensimmäinen luku kertoo sopivasti luokasta ikään kuin perusteluna sille, miksi myös oopperaa tuntemattoman kannattaisi tarttua teokseen.

Aiheet ovat vakavia, mutta esseiden tyyli on leikkisä ja mukaansatempaava. Oopperat ja niitä ympäröivä kulttuuri selitetään auki ymmärrettävästi. Niin fiktiivisiä kuin tosia tarinoita käydään läpi pohdiskellen, kauhistellen ja naureskellen. Välillä pysähdytään kysymään: ”Mitä helvettiä?” Epämuodollisuuksista saatetaan hypätä suoraan pohtimaan tutkimustuloksia tai toisinpäin. Hienoinen kerros huumoria esseissä tekee vakavistakin teemoista ihmisen kokoisia.

Mehr kuljettaa tekstissä yhtä matkaa omia kokemuksiaan, analyyseja eri oopperoista,

anekdootteja eri produktioiden historiasta ja tutkijoiden näkemyksiä. Tasapaino toimii. Lopputulos on viihdyttävä tietopaketti, jota voisi kuunnella niin lenkkipolulla kuin automatkalla oopperajuhlille. Radio-ohjelmaksikin se voisi sopia.

Nainen, joka käveli veitseen on helposti lähestyttävä kokoelma, josta eniten saavat irti todennäköisesti juuri ne, joille ooppera ei ole ennestään tuttua. Tällaiselle lukijalle teos voi tarjota viihdyttävän kokemuksen lisäksi ajatuksen siitä, että tästäkin taiteenlajista löytyy paljon kiinnostavaa. Tuota ajatusta tukevat myös Mehrin rikkaat kuvaukset oopperoiden kuuntelu- ja katsajakokemuksista. Oopperan vakiokävijälle taidemuodon kontroversiaalit ominaisuudet tuskin tulevat yllätyksenä, mutta tämä voi silti saada niihin uudenlaista tarttumapintaa.

Romantisoitu tuberkuloosiin kuoleminen, keskitysleirillä harjoiteltu Hitler-parodiaooppera ja veitseen kävelevä nainen ovat vain muutamia esimerkkejä esseiden räväköistä aiheista. Saattaapa tämän teoksen lukemisesta olla hyötyä myös sille, joka etsii kiinnostavia faktoja juhlissa kerrottavaksi. Kokoelman lukeminen on kuin retki kulttuurihistorian irtokarkkihyllylle. Selkeästi jäsennellyn valikoiman runsaus rauhoittaa ja monipuolisuus naurattaa. Sivussa tulee vähän toki sivistyttyäkin, eikä oopperaa tämän teoksen jälkeen katso aivan samoin kuin ennen. Harvoin tulee luettua epätasa-arvosta kertovaa kirjaa, josta jäisi näin hyvä mieli.

Martta Tikka

Noitia ja fasismia

John M. Chu: *Wicked*
Ensi-ilta 22.11.2024

Wicked-elokuvan mainoskampanja on ollut vaikea sivuuttaa. Vihreän ja vaaleanpunaisen mieleenpainuva yhdistelmä on viimeisen puolen vuoden ajan löytynyt bussipysäkeiltä, meikkiosastoilta, ruokakaupasta ja tietenkin kaikilta mahdollisilta sosiaalisen median alustoilta. Elokuvan markkinointi jätti kuitenkin kätevästi kertomatta sen tosiasian, että kyseessä on vasta ensimmäinen osa kahdesta.

Eletään taian katoamisen vuosia Ozin ihmemaassa, kun kaksi noitaa ilmoittautuu Shizin yliopistoon. Elphaba (**Cynthia Erivo**) on vihreän ihonsa vuoksi kohdannut syrjintää koko elämänsä ja vastustaa huonoa kohtelua äänekkäästi aina sellaista nähdessään. Vaaleanpunaiseen pukeutuva Galinda (**Ariana Grande**) taas liitelee uusissa sosiaalisissa ympyröissä kuin kotonaan ja tahtoisi elämänsä sujuvan mahdollisimman helposti. Nuorten naisten reaktiot autoritääriseen hallinnon otteen kiristymiseen ovat hyvin erilaiset, mutta voivatko he silti olla ystäviä? Tätä kysymystä pohditaan kaksi tuntia ja neljäkymmentä minuuttia hulpeissa lavasteissa. Välillä tanssitaan ja lauletaan, sillä kyllä, *Wicked* on myös musikaali.

Wicked perustuu samannimiseen lavamusikaaliin (2003), joka taas perustuu **Gregory Maguire**n luomaan esiosaan (1995) **L. Frank Baumin** *Ihmema Oz* -kirjasarjaan (1900–1920). Tarinan tekemälle matkalle

eri medioiden läpi olisi helppoa naureskella, mutta siinä sivuutettaisiin olennaisin: tarina on jatkunut, koska sille on kysyntää. Vuonna 1939 ilmestynyt *Ihmema Ozin* elokuvasovitus on Yhdysvalloissa suoranainen kansallisaarre ja *Wicked*-musikaali taas yksi Broadwayn pisimpään toimineista esityksistä. Musikaalin kappaleet, kuten *Popular*, *The Wizard and I* ja *No One Mourns the Wicked*, kuuluvat jokaisen itseään kunnioittavan musikaalifanin tietämykseen. Viimeistään ensimmäisen näytöksen päättävä voimaballadi *Defying Gravity* on tuttu myös musikaaleja vähemmän tuntevalle.

Musikaalien kääntämistä elokuviksi pelätään aina hiukan, eikä syyttä. Vuoden 2024 *Mean Girls* -elokuva perustui *Wicked*-elokuvan tavoin suosittuun lavashow'hun, mutta jäi täysverisen musikaalin ja puhe-elokuvan kiusalliseen välimaastoon. Tätä ongelmaa ei *Wicked*issä ole. *In the Heights* -elokuvalla tiensä musikaalielokuvien pariin raivannut **Jon M. Chu** on ohjannut tasaisen ja siistin kokonaisuuden. Musiikkinumeroihin siirtää saumattomasti, ja niissä on hyödynnetty osavasti elokuvamedian vahvuuksia: kuvakoot ja -kulmat vaihtelevat kasvolähikuvista suurten tanssikohtausten rajauksiin, maagiset yksityiskohdat solahtavat luontevasti mukaan, ja kohtauksesta toiseen voidaan siirtyä musiikkinumeron sisälläkin. Taitava adaptaatio yhdistää lavamusikaalin ja musiikkivideon estetiikat.

Teatterin ja audiovisuaalisen median estetiikkojen yhdistäminen onnistuu myös elokuvan musiikissa. Elokuvan soundtrack on soljuvaa ja mieleenpainuvaa kuunneltavaa. Broadwaylla työskennellyt Erivo tarjoaa Elphaballe varmanlaisesti tyyllittelevän äänen, ja Grande Galindana hyppää popmusiikin puolelta oopperalauluun yllättävällä taidolla. Orkesterisovitukset ovat mahtipontisia olematta mauttomia, ja ensemble erottuu edukseen kuoro-osuuksissa.

Itse tarina etenee hitaasti. Elokuva on yhtä pitkä kuin lavamusikaali kokonaisuudessaan, vaikka perustuu vasta sen ensimmäiseen näytökseen. Ylimääräinen aika ei suinkaan kulu uusiin juonenkäänteisiin, vaan henkilöhahmojen syventämiseen ja maailman ihasteluun. Koska taikakoulu ja -maailma on kooltaan massiivinen, ei siellä vietetty aika käy elokuvassa pitkäksi. Yhtenäiseksi rakennettua estetiikkaa on hauska katsoa ja ihaila. *Wicked*

tuo Ozin taikauniversumin osaksi modernia fantasiakaanonia Keski-Maan ja Harry Potterin velhomaailman rinnalle. Samalla pönkittää *Ihmema* Ozin asemaa yhdysvaltalaisessa klassikkoelokuvakaanonissa.

Musiikin, tanssin, näppärien dialogien ja majesteettisten lavasteiden keskellä *Wicked* on melko läpinäkyvästi luettavissa allegoriana äärinationalistisen hallinnon noususta. Ajankohtainen pelko kauniiseen pakettiin käärittynä tarjoillaan yleisölle kuin raskaasti koristeltu kakku, jonka syömisen jälkeen tekee jostain syystä mieli ottaa selvää ajankohtaisista kansalaisyhteiskuntaisteluista.

Martta Tikka

Täyteen tuntemattomaan

James Mangold: *A Complete Unknown*
Ensi-ilta 7.2.2025

New York 1960-luvun alussa. Auton ovi pamahtaa, ja nuori mies saapuu uuteen paikkaan. **Bob Dylan** on lähtenyt Minnesotasta suurkaupunkiin etsimään yleisöä lauluilleen. Dylan tapaa heti alussa idolinsa **Woody Guthrien**, joka viruu sairaalassa, ja tämän ystävän **Pete Seegerin**. Seegeristä tulee Dylanille tärkeä mentori, jonka avulla hän saa jalkaa oven väliin musiikkibisnekseen.

Johnny Cashin elämästä kertoneen elokuvan *Walk the Line* ohjannut **James Mangold** palaa jälleen musiikin pariin, tällä kertaa Bob Dylanista kertovan elokuvan *A Complete Unknown* merkeissä. Elokuva perustuu **Elijah Wildin** kirjaan *Dylan goes electric!* (2015). Elokuva käsittelee Dylanin uran alkuvaiheita

vuodesta 1961 vuoden 1965 Newport Folk -festivaalin esitykseen asti.

A Complete Unknown on kahminut palkintoehdokkuuksia ja muutamia jo voittanutkin, eikä syyttä. Elokuva on varsin onnistunut elämäkertaelokuva. Näyttelijäntyo on vakuuttavaa ja ajankuva suorastaan upea. Heti alkumetreiltä -60-luvun New York ympäröi katsojan viehättävällä rähjäisyydellään. Puvustus ja lavastus on siis erittäin autenttista.

Elämäkertaelokuvissa kysymys faktan ja fiktion suhteesta nostaa usein päätään. Mutkia suoristetaan, osa ihmisistä jää totuutta pienempään osaan, ja toisten roolia korostetaan. *A Complete Unknown* ei ole immuuni näille ongelmille, ja etenkin elokuvan huippu – Bob Dylanin mielipiteitä jakanut esiintymisen Newport Folk -festivaalilla – on paljolti fiktiolla höystetty. Fiktiivisyys tekee lopusta dramaattisen, mutta osa lisäyksistä on turhia: totuus on tarua ihmeellisempää.

Vaikutuksen tekevät erityisesti **Edward Norton** Pete Seegerin ja **Monica Barbaro** **Joan Baezina**, vaikka Baezin osuutta Dylanin uraan on elokuvassa harmillisesti tyypistetty. **Timothee Chalamet** onnistuu myös hyvin ja saa kriitikon pisteet myös tyylikkästä Dylanin lauluäänänen imitoinnista.

Ajoittain elämäkertaelokuvissa päähenkilöstä tulee turhan idolisoitu ja puhtoinen, mutta onneksi *A Complete Unknown* ei putoile näihin sudenkuoppiin. Dylan jää päinvastoin melkein liian etäiseksi, ja tämä lienee artistin itsensä toive. Muiden muusikoiden rooli ja yhteisöllisyys korostuvat, mikä on vallan positivistista ja uupuu usein elämäkerroista. Dylan ei elänyt tyhjiössä, ja poliittisesta ilmapiiristä on elokuvassa pilkahduksia, jotka taasen taustoitavat Dylanin ajatuksenjuoksua ja sanoituksia.

Pienistä kompasteluistaan huolimatta *A Complete Unknown* on sulava elämäkertaelokuva, joka painottaa oikeita asioita eikä ainakaan hämmennä katsojaa. Dylanin tarinan hyvin tunteville se ei tarjoa kovin paljoa uutta, mutta jos ei hänen uransa alkuvaiheisiin ole tutustunut, saa elokuvasta hyvin tietoa. Elokuvassa soi pitkälti ainoastaan populaarimusiikki ja suurimmilta osin tietysti Dylanin oma sellainen, hittipainotteisesti. Musiikkia on paljon, ja se on koko ajan keskiössä.

Iines Markkula